

מלאכת חורש

מקור והגדרת המלאכה

כשהקימו את המשכן נזקקו לצמחים שונים למטרות שונות, לשם כך היה עליהם לחרוש תחילה את הקרקע כדי להכינה לזריעה. (שבת עג.).

הגדרה: פעולה שמכשירה את הקרקע לקראת הזריעה (רמב"ם הלכות שבת פ"ח הלכה א, משנ"ב בהקדמה לסי' של"ז).

המלאכה בעצמה

עשיית חורים או חריצים באדמה – שעל ידי כך ניתן לזרוע בה זרעים / פעולות שמיישרות את הקרקע, שנח יותר לזרוע בקרקע ישרה, כגון לסלק תל מעל פני הקרקע / סילוק אבנים או עשבים וכדו' שמפריעים לזריעה / זיבול הקרקע – שעל ידי כך הקרקע מתרככת ונוחה יותר לזריעה (שבת עג. - עג: וברש"י שם).

גזירות חכמים

חכמים אסרו לעשות פעולות מסויימות בשבת שעלולות לגרור את האדם למלאכת חרישה, ולכן גזרו שאסור לטאטא את הרצפה ואסור לשטוף אותה, כיון שתוך כדי שמטאטא ושטף יבוא להשוות גומות – כלומר יחליק את פני הקרקע ויעבור על מלאכת חורש.

אך בזמנינו שכל בתי העיר מרוצפים – אין חשש שיבואו להשוות את הגומות שבקרקע, כיון שהקרקע מכוסה, ולכן מותר לטאטא את הבית.

אכן אם החצר אינה מכוסה (בכיסוי כלשהו) אסור לטאטא שמא יבוא להשוות גומות. ואם החצר מרוצפת, לדעת השולחן ערוך מותר לטאטא שם ולדעת הרמ"א עיין (סי' של"ז סעיף ב. ובביאור הלכה ד"ה ויש מחמירין. ועיי' בשש"כ פכ"ג הערה ז).

אסור לשטוף את רצפת הבית במים, כיון שאם נתיר לשטוף את הבית יבוא לשטוף גם בחצר שאינה מרוצפת ויבוא להשוות גומות. ואע"פ שהרצפה מרוצפת, ואין חשש יבוא להשוות גומות, כיון שאין דחיפות גדולה לשטוף את הבית לא התירו את גזירת חכמים. אכן, במקום צורך גדול כגון שיש הרבה לכלוך ומפריע מאוד, אפשר להקל לשטוף את הבית (שו"ע סי' של"ז סי"ג, משנ"ב סק"י, שש"כ פכ"ג, ו. ובאור לציון ח"ב מ"ג, ח).

משחק בגולות: גזרו חכמים שלא לשחק על גבי אדמה במשחקים כאלו שצריך להם קרקע ישרה מחשש שמא יוא ליישר את הקרקע (שו"ע סי' שלח סעיף ה. ועל גבי קרקע מרוצפת לדעת השו"ע יש להתיר. ולדעת הרמ"א עיין במשנ"ב בסי' שלח ס"ק כ. ובארחות שבת פ"ח הערה פה).

שאלת חידוד: האם מותר ללכת עם משהו כבד על האדמה, או שיש לאסור כיון שאולי יעשה חריץ באדמה?...?

תשובה: יש לנו כלל, דבר שאינו מתכוון מותר. כלומר: מותר לאדם לעשות פעולה מותרת, אפילו שיתכן כתוצאה מכך תיעשה פעולה אסורה. אבל אם התוצאה האסורה היא ודאית, אסור וזה נקרא בלשון חכמים פסיק רישיה אסור. ולכן: מותר לגרור חפץ על גבי הקרקע אע"פ שיתכן שהוא יעשה חריץ משום שאינו מתכוין וגם אינו בטוח שיעשה חריץ, אבל אם בוודאי יעשה חריץ, אסור (שו"ע סי' של"ז ס"א). אבל מותר ללכת עם עגלה ע"ג החול משום שאינו עושה חריץ אלא רק כובש את האדמה

שתחת הגלגלים ובוה לא מתקן את הקרקע זריעה ולכן אין בזה מלאכת 'חורש' (עיין בספר אורחות שבת פי"ח הערה ס"ח שמביא מקורות ההיתר. וע"ע בחזו"ע שבת ח"ד הע"י לח שהתיר מטעם אחר).

מלאכת זרע

מקור והגדרת המלאכה

לאחר שהכינו את הקרקע לזריעה, זרעו את הצמחים השונים בקרקע (שבת עג.).
הגדרת המלאכה: פעולה הגורמת צמיחה באדמה ובקרקע, אפילו שהצמיחה עצמה תתחיל רק אחר השבת.

המלאכה בעצמה

הכנסת זרע באדמה/ השקיית האדמה / זיבול האדמה / זמירה – תלישת ענפים או עשבים שמפריעים לגדילה / הנחת עציץ עם אדמה.

דוגמאות לאיסור

השלכת גרעיני פירות או ירקות על האדמה: אין להשליך גרעיני פירות או ירקות על האדמה במקום שיורד גשם, כיון שהם עלולים להשתרש בקרקע (שו"ע סי' של"ו סי"ד).

נטילת ידיים בחצר: אסור ליטול ידיים על גבי האדמה, כיון שהמים מועילים לצמיחת האדמה (שו"ע סי' של"ו סי"ג).

גרעין אבוקדו במים: אסור להניח גרעין אבוקדו וכדו' במים, כיון שעלול להצמיח שורשים (כעין זה בשו"ע סי' של"ו סי"א).

השקיית עציץ: אסור להשקות עציץ עם אדמה, וכן אסור להניחו על גבי קרקע, כיון שפעמים רבות הוא יונק מהקרקע, והנחתו במקום מסויים מוסיפה ליניקה שלו ויש בזה משום מלאכת זרע (שו"ע סי' של"ו סי"ח).

פרחים: השמת פרחי נוי בתוך אגרטל עם מים, ועי"ז יפרחו הפרחים בשבת לדעת בני אשכנז אסור, ולדעת בני ספרד מותר (שו"ע ורמ"א סי' של"ו סי"א. חזו"ע שבת ח"ד עמ' כ"ז).

אופני ההיתר

כל הפעולות הנ"ל אסורות רק במקום שהקרקע יכולה להצמיח, אבל באופנים שהקרקע אינה יכולה להצמיח מותר (שו"ע סימן של"ו סעיף ד).

הטלת מי רגליים: מותר להטיל מי רגליים בגינה כיון שאיננו מועיל לצמיחה (שו"ע סי' של"ו סי"ג, ומשני"ב סקכ"ח).

מותר ליטול את ידיו במקום שסביר להניח שלא יצמח שם כלום, כגון במקום שאנשים הולכים, או על גבי ריצוף, וכן במקום שאין בו זרעים ואיננו עומד לזריעה (שו"ע סי' שלו סעיף ד).

מלאכת קוצר

מקור והגדרת המלאכה

המלאכה במשכן : במשכן קצרו את צמחי הצבע שאיתם צבעו את העורות (שבת עג.).

הגדרת המלאכה : עקירת צמח או פרי ממקום גידולו.

המלאכה בעצמה : קצירת ותלישה ביד או בכלי, וכן מי שמרעיד את העץ ועל ידי כך נושרים עלים וכדו'.

דוגמאות

תלישת פירות ועלים : אין לתלוש בשבת עלים או פירות מן המחובר, בין אם עושה כן בכלי או ביד.

תלישת פטריות : עשבים או פטריות שצמחו על כלי כתוצאה מהלחות שבה, נחשבות מחוברות לקרקע, כיון שהיניקה שלהם היא מהקרקע, ואסור לתולשן בשבת (סי' שלו סעיף ה).

תלישת פרי או פרח מענף תלוש : מותר לתלוש ממנו כיון שכבר אינו יונק מהקרקע (שלו, ח).

תלישה מעציץ ביתי : אסור לתלוש עלים וכדו' מעציץ בין נקוב בין שאינו נקוב (שלו סעיף ז).

טלטול עציץ : עציץ נקוב אסור, כיון שנחשב כקוצר בשעה שמרים אותו מהקרקע כיון שמנתק במעט את יניקתו מהקרקע. אך לגרור אותו יהיה מותר, כיון שאינו שום ניתוק בין הקרקע לעציץ. ועציץ שאינו נקוב יהיה מותר לטלטל ממקום למקום, כיון שהעציץ אינו יונק מהקרקע, ואין בטלטולו משום מלאכת קוצר.

איך נדע האם העציץ שלפנינו הוא נקוב או לא?

הכלל הוא : שעציץ נקוב נחשב שיונק מהקרקע, כלומר, אם יש לצמח דרך לינוק מהקרקע הוא נחשב נקוב, וזה יכול להיות אם יש לו חור בתחתית הכלי, או שאפילו בכלי אטום אלא שהוא עשוי מחומר נושם, כמו עץ וחרס, הרי הוא יונק מהקרקע, או אם הצמח יוצא מעבר לכלי, שזה אומר שיש יניקה דרך האויר. (שלב סעיף ח).

גזירות חכמים

שלא לעשות פעולות בשבת שעל ידם עלול להגיע למלאכת קוצר.

שימוש באילן – אסרו חכמים להשתמש באילן בשבת, שמא תוך כדי השימוש בו יבוא לתלוש ענפים או עלים.

מה נקרא שימוש באילן? טיפוס על האילן. הנחה או נטילה מהאילן. וכן אסור להישען בחוזק על האילן, והישענות שלא בחוזק מותרת אם העץ אינו מתנדנד מכח ההישענות הזו.

לא רק באילן עצמו אסרו להשתמש אלא גם בצדדיו, אבל בצידי צדדיו התירו, לדוגמא : אסור להניח חפץ כלשהו על מסמר המחובר לעץ, אול לשבת על ערסל שמחובר לעץ, אבל מותר להשתמש בחבל שמחובר למסמר המחובר לעץ, וכן לשבת על נדנדה שמחוברת למסמר המחובר לעץ, בתנאי שהעץ אינו זז מחמת השימוש בנדנדה (שלו, יג. סי' שלו ס"ק ס"ג).

רכיבה על בעל חיים : אסור לרכב על בעל חי או לשבת בעגלה שבעל חי מושך אותה שמא יתלוש ענף כדי להכות את הבעל החי (שו"ע סי' שה סעיף יח).

להריח פרי המחובר לעץ : אסור להריח פרי המחובר לעץ, כיון פרי נועד לאכילה, יש חשש שיבוא לאוכלו – ואכילה דינה כתלישה, אבל מותר להריח צמח העשוי להריח לא חששו שיבוא לתולשו שהרי יכול להריח ממנו בעודו מחובר (שלו סעיף ז).

שאלה לסיום : האם מותר ללכת על גבי דשא בשבת, או שכיון שיש לאסור כיון שפעמים שתוך כדי הליכתו תולש עשבים מהקרקע?

תשובה : יש לנו כלל, דבר שאינו מתכוון מותר. כלומר : מותר לאדם לעשות פעולה מותרת, אפילו שיתכן כתוצאה מכך תיעשה פעולה אסורה. אבל אם התוצאה האסורה היא ודאית, אסור וזה נקרא בלשון חכמים פסיק רישיה אסור. ולכן בד"כ מותר ללכת על הדשא כיון שזה לא פסיק רישיה שהעשבים יתלשו. (עיין בסי' של"ו סעיף ג).